

BIOLOŠKO-EKOLOŠKA I PROSTORNA VALORIZACIJA PARK-ŠUME »KOMRČAR« NA RABU

BIOLOGICAL / ENVIRONMENTAL AND SPACE VALORIZATION PARK-FOREST »KOMRČAR« ON THE ISLAND OF RAB

Željko ŠPANJOL* & Sandra WOLF

SAŽETAK: Nekada pusto pasište počelo se pošumljavati 1890. godine zaslugom rapskog nadšumara Pravdoja Belie. Rješenjem od 15. 3. 1965., a na temelju Zakona o zaštiti prirode (N. N. br. 19/1960.), Zavod za zaštitu prirode u Zagrebu upisuje šumu »Komrčar«, na otoku Rabu, u Registar zaštićenih objekata prirode pod registarski broj 187, a u kategoriju rezervata prirodnog predjela. Prema Zakonu o zaštiti prirode (N. N., br. 54/1976) i danas važećem N. N. br. 30/1994. u kategoriji park šuma.

Sadašnje stanje parka, odnosno postojeća situacija unatoč zapuštenosti vegetacije u pojedinim dijelovima i potrebi sanacije devastiranih površina, sadrži veliki potencijal za uređenje, oblikovanje i korištenje, u smislu formiranja objekata pejzažno parkovne arhitekture.

Autori su detaljna istraživanja obavili tijekom 1992. i 1993. godine. Prvi put je obrađeno cijelo šire područje koje osim same park-šume »Komrčar«, na površini od 8,3 ha, obuhvaća i prirodne sastavne dijelove koji se nadovezuju na »Komrčar«, a to je produžetak uz šetalište fra Odorika Badurine sve do pod Trga Slobode, površine 0,6 ha. Tu zatim pripada i terasasto područje ispod gradskog groblja (1,9 ha) i samo groblje (0,5 ha). Svaki dio potpuno je dendrološki istražen, dakle popisane su sve drvenaste vrste koje tu rastu.

U radu se daje videnje i prijedlog smjernica za revitalizaciju i poboljšanje te gospodarenje svakog spomenutog prostora zasebno, gledajući cijeli taj zeleni prostor kao jedinstvenu biološko-ekološku i pejzažnu cjelinu.

Značajno je da je sam prostor park šume »Komrčar« podijeljen u tri zone, glede prostora, funkcionalne i biološko-ekološke raznolikosti i to na: zaštitnu zonu, zonu park-šume i zonu parka.

Ključne riječi: park-šuma »Komrčar«, povijesni prikaz, dendrologija, biološko-ekološka valorizacija, prostorna valorizacija, gospodarenje, zoniranje.

1. POVIJESNI PRIKAZ – Historical presentation

Rješenjem od 15. 3. 1965. godine, a na temelju Zakona o zaštiti prirode (N.N., br. 19/1960) Zavod za zaštitu prirode u Zagrebu upisuje šumu »Komrčar« na otoku Rabu u Registar Zaštićenih objekata prirode pod registarski broj 187, a u kategoriji rezervata prirodnog predjela. Prema zakonu o zaštiti prirode (N.N., br. 54/1976) i danas važećem u kategoriji je park-šuma.

O povijesti »Komrčara« Brusić (1926) piše: »Komrčar (Comercarius, Campus Martius, Campo Marzo). Izložina, što se od gradskih bedema na zapad proteže do škvera, gdje se danas nalazi Pensionat Invalida, predratni Scoutistenheims, Villa Sofia i kupalište sv. Eufemije, poznata je pod imenom Komrčar (Campo Marzio). U XV. stoljeću spominju se ovdje

* Mr. Željko Španjol, dipl. inž. šum.,
Sandra Wolf, dipl. inž. šum.
Šumarski fakultet, Zagreb

tri crkve: sv. Leonarda (s. Leonardus de Commerario), sv. Katarina (s. Catharina de Comercario) i sv. Franjo (s. Franciscus de Comercario). Uz sv. Katarinu postojala je i ubožnica (hospitale), koja je po svoj prilici služila za gubavce. Uz crkvu sv. Katarine, čini se, da su se prvi nastanili Franjevci, koji su došli na Rab. Odavde ih je (1278.) Grgur de Hermolais, biskup rapski, činio doći u grad, gdje im je, kako smo već vidjeli poklonio samostan i crkvu sv. Ivana Evangeliaste. God. 1491. sagradio je na Komrčaru neki fra Matej Zadranin (de Jadra) trećoredac Franjevac crkvu i samostan za svoju braću. Samostan je bio napušten od redovnika (1823.). Još se i danas vide ruševine. Stara samostanska crkva danas služi za grobišnu kapelu. Gradena je iz lijepog tesanog vapnenca, a prekrivena je bačvastim gotskim svodom. Osobito je lijepo velikim mramornim školjkama ukrašeno pročelje. Ljepi portal ukrašen je grbom lateranskih kanonika. Na njemu je također uklesan ovaj natpis: DEBILE PRINCIPIVM – MELIOR – FORTVNA SEQVETUR – MCCCCLXXXIVNII. Crkva i samostan bio je pod pokroviteljstvom lateranskih kanonika. Nad samostanskim vratima čita se u kraticama ovaj natpis: A(d) M(ajorem) D(ei) B(eatae) V(irginis) A(tque) S(antci) P(atris) F(rancisci) G(loriam) E(t) H(norem) MDCLVII.

God. 1828. jedan dio samostanskog vrta bio je pretvoren u gradsko groblje Komrčar, koji je sve do prije 50 godina bio pusto pasište, zaslugom je pok. Jurja Belia, bivšeg općinskog nadšumara, bio zašumljen i obrašten lijepom borovom šumom. Kao takav, je pravi ures grada Raba, koji u njemu posjeduje park kakova nema ni jedan drugi dalmatinski grad.

Prema podacima HAR-JU-21 iz Turk (1989.), vidimo da su na mjestu današnje park-šume »Komrčar« oko 1841. godine, na ondašnjoj pašnjakačkoj površini zasadeni bili dudovi (*Morus* sp.). Također se govori o zabrani držanja stoke. Ta sadnja dudova bila je sigurno vezana za uzgoj svilene bube i proizvodnje svile, po kojoj je Rab nekada bio poznat.

U Kronici franjevačkog samostana u Kamporu o »Komrčaru« nalazimo ovaj zapis:

1890., str. 808.

Ove godine počeo je rapski nadšumar Justus Belia s borićima pošumljavati Komrčar. (Komrčar ima 14 ha. Tal. Campo Marzia, Njem. Marspld.) Zanimljivo je kako je Belia to izveo! Uvaživši razumijevanje masa i općine za tako odličnu stvar da se pošumi goli Komrčar, najmio je Belio 25 radnika i naredio im da već u 4 sata jutrom budu na licu mjesta. Upitan zašto tako rano, reče: Znat ćete izjutra (Dalekovidni Justus htio je to izvesti tako da mu načelnik ne omete naum). Ljudi dodu i zasade toga mnogo po brdašcu. Tijekom dana k njima i Ante Jerića, načelnika. On Justi: Zašto ste to učinili bez dozvole? To ja ne dopuštam! Belia: Ako vam ovo nije drago, naredit ću da pogube. Načelnik dalje ne reagira, nego se je pobratio kući, a marljivi Justa proslijedio rad. I radilo se tu i kasnije

dugo, marljivo i mnogo. Bdjelo je Justovo oko da mu životinje, ruke i noge ne čupaju . . . I tijekom godina čitav stari, pusti goli Komrčar od mora do mora, od Skvera do varoša obukao se trajno zelenim kaputom, visokim, divnim. O kako ublažuje oči pogled u naše dane na ovu šumu! A ispod nje ono duboko zeleno more, kao da govori o zaštiti od bure! »Omoro alitus verum secretunque muzeion quam multa invenitis quam multa dictatis!« Kada je vremenom umro prezašlužni Justa, kojega poznavahu sve grančice rapskih šuma, postavi mu općina na podnožju šume u varošu spomenik. Sve u svemu taj je spomenik morao biti veličanstveniji i trebao je biti smješten posred Komrčara! – 29. IX. 1939. reče mi dentist, gospodin Konstantin (koji je pred njem.-francuskim ratom pred par dana došao u Rab, bježeći iz francuske rivijere): Zbog ljepote, pozicije . . . ovoga parka ne vidjeh takva ni po francuskoj rivijeri. (O pošumljavanju vidi: Gunter: Die Insel Arbe, Graz 1912, 20.)

16. 7. 1923, str. 254.

Umro je Pravdoje (Justus) Belia, nadšumar rapske općine. Danas ga ukopaše. Općina mu korporativno bila na sprovodu. Jedan od općine održao mu oprosni govor. Tu stoji da je Belia 1882. došao na Rab, ter je preko 40 godina bio općinskim nadšumarem. »Počivaj u miru tamo gore u borovoj šumi . . . koju si ti zasadio i koju si svojim znojem natopio«, stoji u onom govoru. Govor se čuva u arhivu od ove godine.

Dana 26. 8. 1926. godine Sreski poglavar Općinske Ispostave Rab piše »Inspektoratu za pošumljavanje krša i goleti i uređenje bujica« da pomogne u financiranju radova u Komrčaru. Predviđa se popravak puteva i pošumljavanje. S obzirom na mogućnost općine Rab da ukupnim troškovima sudjeluje s 15000 Dinara, općina Rab moli da se cjelokupni troškovnik s popisom i opisom radova prihvati i pripomognе u financiranju.

U troškovniku je dataljno razrađeno skicama i opisano uz točno naznačeni cjenik što se predviđa. Troškovi svih radova predviđeni su na 49 832 Dinara. Tako vidimo da je predviđeno uređenje jaraka (žlebova uz cestu), gradnja nekih novih puteva, razni popravci, podsadjivanje kraj popravljenih puteva i to s 3000 grmlja jabučice ili lemprike (*Viburnum tinus*) i planike (*Arbutus unedo*). Biljke će se vaditi u šumi Kalifront i prenijeti u »Komrčar«.

Ministarstvo šuma i rudnika Kraljevine SHS u Beogradu odobrilo je općinskom poglavarstvu u Rabu pomoći u sumi od 5000 Din.

Iz dopisa, koji je pisan cirilicom i srpskim jezikom, vidi se koliko je Beograd bio darežljiv za biser hrvatskog Jadrana kakav je »Komrčar« (Arhiv Jugoslavije, 68-78-260, Beograd).

10. 9. 1929., str. 393.

Sreski nadšumar Vinko Novak općini glede temeljitog preuređenja rapskog parka (Komrčara) koji je zadnje zime u veljači ove godine nemilo nagrdilo. Predlaže: U parku instalirati staklenjake za uzgoj nježnog

bilja. Uredio bi se u zidinama bivšeg samostana sv. Franje. Zato bi se upotrijebile već postojeće zidine. Neka se provede u park vodovod. Predlaže: Po južnom obronku Komrčara prema moru, od Galjarde do Škvera ne bi se imalo saditi visoka stabla (borove), jer svojom težinom pospješuju klizanje zemlje. Može se dogoditi da se jednog dana oklizne sve u more i zemlja i šuma.

Za ovaj je teren podesno saditi samo grmlje i nisko drveće s dubokim i razgranjenim žilama, koje vezuju zemlju.

Površina Komrčara od Škvera (gdje je zgrada Jadran i Vila Sofia) do gradskih zidina iznosi 7 ha i 20 ara. Novak tu prilaže tlocrt u mjerilu 1:2000 (Rab: Općin. arhiv ove god.).

Baš ništa nije se ostvarilo od tih Novakovih projekata.

Narodni odbor kotara Rijeka, Sekretariat za komunalne poslove i građevinarstvo pod brojem 11-222/1-1958 od 26. 05. 1958. godine odobrio je investicijski program za uređenje i popravak parka »Komrčar«. Njime su predviđeni tehnički i kulturnouzgojni radovi. Dok tehnički radovi nisu u potpunosti realizirani, kulturno uzgojni radovi izvedeni su u potpunosti. I danas se radovi na održavanju i zaštiti parka izvode na temelju dobivenih smjernica u tom Programu.

U park-šumi »Komrčar« orkanski vjetrovi juga i bure u više navrata su učinili manje ili znatnije štete na vegetaciji i na vrtno-arhitektonskim objektima. Tako u Izvješću o stanju štete u park-šumi »Komrčar« na Rabu, upravitelj šumarije Josip Šimičić (1968.) izvješće:

»Šteta u park-šumi »Komrčar« na Rabu rezervatu prirodnog predjela, prouzrokovana orkanskim burnim nepogodama dana 12. 3. 1967. godine, zatim 8. 1. 1968. te 20. 11. 1968. godine ogromna je i neprocjenjiva. Izgubljeno je 713 komada visokih najljepših stabala i 426 komada mlađih stablašica i grmlja, porušeno je 70 m² parkovnih staza s betonskim rigolama i rubnim linijama od klesanog kamena, tlo je oštećeno izvalama, pričinjene su i druge štete na građevinskim objektima.«

Veliku je štetu na drveću u park-šumi »Komrčar« bura učinila od 2. do 4. 12. 1983.

Kako iz povijesnih zapisa vidimo, park »Komrčar« počeo se podizati 2. studenog 1890. godine, da bi završetak pošumljavanja bio 1905. godine, sve pod stručnim i nepokolebljivim rukovodstvom Pravdoja Belie. Njegov glavni zadatak bio je ozeleniti cijelokupnu površinu (12 ha; nadmorske visine 27 m) i tek kasnije dati joj parkovnu formu. Znao je već tada, kao veliki poznavalac šumarske struke, što će za buduća pokoljena značiti ozelenjen »Komrčar«, kao ukras okolice grada, dakle kao gradsko zelenilo neposredno uz kupalište i lječilište u talasoterapiji. Ozelenio je park alepskim i primorskim borom, a poslije je počeo u monotipsku borovu kulturu unositi autoktonu vegetaciju. Postigavši željeno rješenje ozelenivši cijelu po-

Sl. 1: Bista najzaslužnjem za zelenilo rapskog »Komrčara« šumaru Pravdoju Beliju

Fig. 1: The bust Pravdoje Belija, who has the merit of planting the vegetation of Rab Komrčar

vršinu »Komrčara«, on ga u drugoj fazi hortikulturno i estetski rješava. Osim ubacivanja autoktonih vrsta: crnika, planika, zelenika, veliki vries, lovora i dr., po zamisli Pravdoja Belie projektiraju se glavne staze i putevi, čija dužina iznosi 6500 m, a širina im se kreće od 1,3 do 4,0 m. Staze su u početku bile posipane sitnim materijalom (pržinom), da bi kasnije bile betonirane s rubnim kamenjem i kanalićima za odvod oborina duž cijele dužine. Prilagođavajući se terenu, Belija je cijelu površinu od 12 ha podijelio stazama na manje parcele i na taj način omogućio sebi hortikulturno i estetsko rješavanje pojedine parcele.

Poslije smrti P. Belie 1923. godine njegov rad na postepenom privodenju borove kulture u park šumu s autoktonim vrstama nastavljaju dalje oni koji su parkom gospodarili, posebno rapski šumari. Spomenuta rekonstrukcija »Komrčara« prema projektu iz 1958. godine nije narušila njegov osnovni stil i hortikulturno rješenje. Projektant je prihvatio osnovnu zamisao osni-

vača P. Belie i samo još bolje i brže učvrstio zacrtani pravac biološkog rješenja park-šume. To je postepeno potpuno privođenje objekta sastavu autoktone šume crnike s aloktonim primjesama (borovi, čempresi, cedrovi i dr.). Takav biološki sastav daje parku garanciju da neće i dalje biti pustošen olujnom burom i jugom i da mu neće prijetiti opasnost nakon obilnih kiša od mogućeg klizanja borova s velikim količinama zemlje na strmijim terenima.

Općina Rab podigla je zaslужnom općinskom nadšumaru dva spomenika u park-šumi »Komrčar«. Prvi 1924. godine na ulazu u park iz Varoša današnjeg Trga Sv. Kristofora, koji je dugo bio zapušten i oštećen te je prilikom obnove i popločenja trga Varoš (Trg Sv. Kristofora) uklonjen. U zahvalu za njegovu veliku ulogu u ozelenjavanju otoka Rabljani su 16. studenog 1974. godine na središnjem dijelu »Komrčara« postavili poprsje Pravdoji Beliji (Šimičić & Rauš 1975).

DANAŠNJE STANJE – Today's status

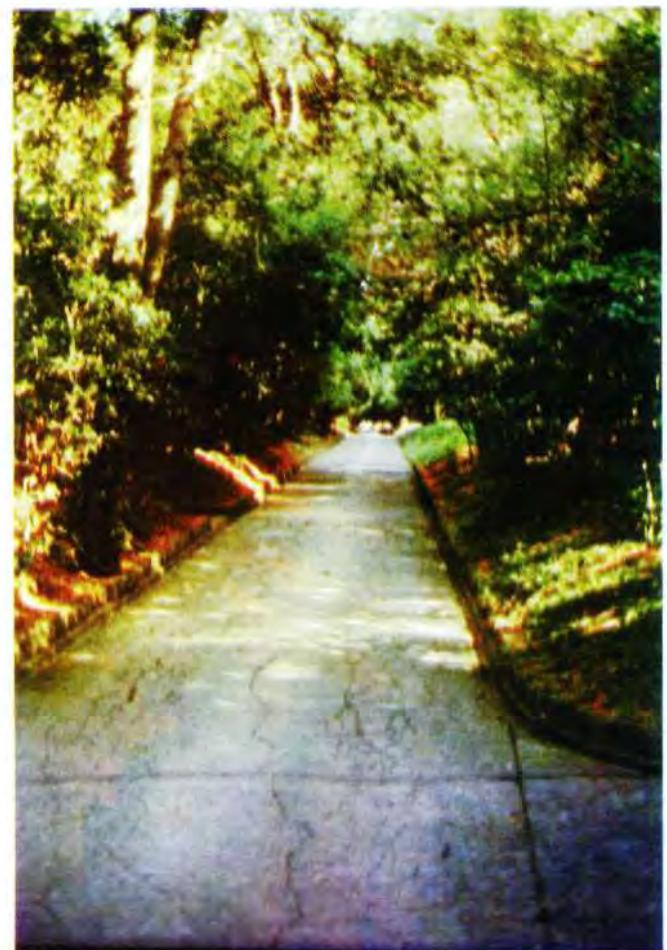
Današnje stanje »Komrčara« ne zadovoljava. Iako je on turistu, šetaču, prekrasan i neponovljiv, svaki poznavalac šumarske i pejzažno-arhitektonske problematike primijetit će mnoge nedostatke i propuse. Kao prvo oni osnovni zacrtani razvojni pravci parka nisu se kroz razdoblje od gotovo jednog stoljeća uvijek i pravilno provodili. U novije vrijeme moguće razloge takvu stanju možemo tražiti i u tome što je park-šuma često mijenjala gospodara pa se u njoj više zadržavalo postojeće stanje nego ozbiljnije radilo. Tu u prvom redu mislimo na uzgojne i hortikulturne radove. Ono što čovjek nije postepeno radio najčešće bi priroda učinila odjednom sama, i normalno pritom nanijela i ostalu nepotrebnu štetu. »Komrčar« poslije svakog nevremena ostane bez pokojeg stabla ili kišom izazvane bujice učine neku štetu, a kako je prije spomenuto velik dio tih šteta mogao se izbjegći ili ublažiti da se parkom kontinuirano gospodari i da je pravilno uređivan. I danas u parku postoje izuzetni primjeri alepskih borova promjera od 79 do 90 cm, a visine 22 do 30 m. Stanje je zelenila svake godine sve lošije. Ne obavljuju se kontinuirano uzgojni radovi čišćenja, prorjeđivanja, primjećuje se mnogo bolesnih stabala crnike (lisnih uši, glivična oboljenja, prstenar i dr.), a posebno bora (borov četnjak, potkornjaci, gljivične bolesti i dr.).

Takoder ne zadovoljava stanje vrtno-arhitektonskih sadržaja. Nema dovoljno klupa, košarica za otpatke, a ono što postoji ne održava se adekvatno. To se posebno odnosi na staze, odvodne kanale, rubne kamene. Štete koje se pojave površno se i saniraju i ne vodi se briga o estetskoj i stilskoj komponenti i prijašnjem stanju.

Ipak sadašnje stanje park-šume odnosno postojeća situacija unatoč zapuštenosti vegetacije u pojedinim

Sl. 2: Labirint staza u park-šumi »Komrčar«
Fig. 2: The labyrinth in the forest park of Komrčar

Sl. 3: »Zeleni tunel« u središnjem dijelu park-šume
Fig. 3: »The green tunnel« in the central park of the forest park

dijelovima i potrebi sanacije devastiranih površina, sadrži veliki potencijal za uređenje, oblikovanje i korištenje u smislu formiranja objekata pejzažno-parkovne arhitekture.

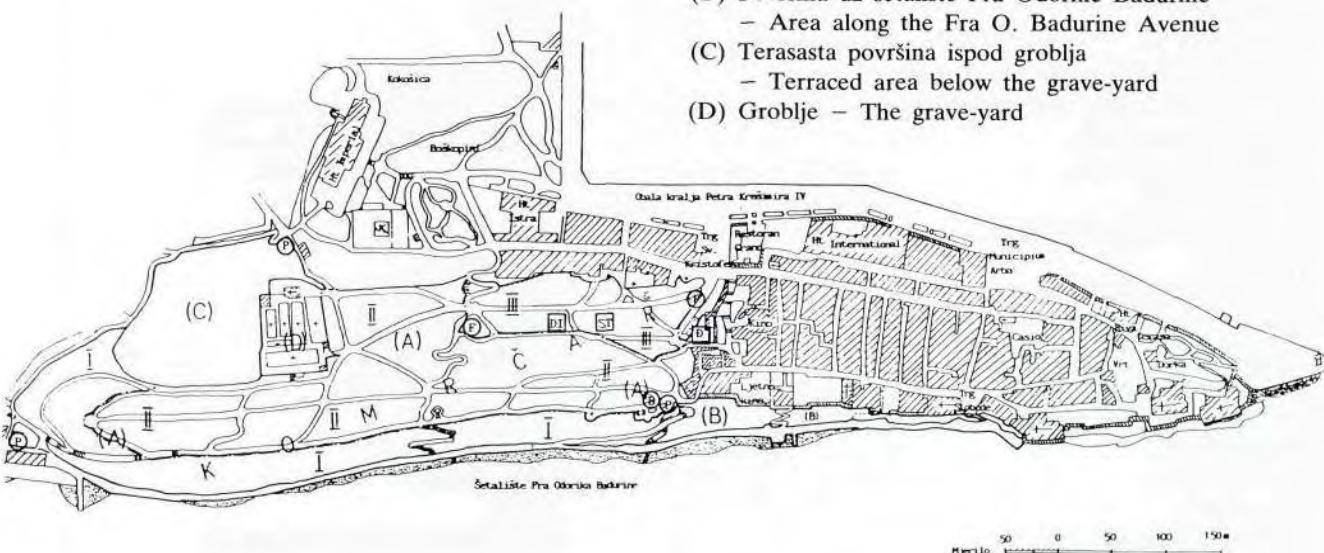
Osim Rauša (1981.) dosada nitko nije »Komrčar« detaljno istražio, njegovu dendrofloru te dao jedan kritički osvrt i mišljenje o njegovojo biološkoj-ekološkoj i prostornoj valorizaciji. Autori su detaljna istraživanja obavili tijekom 1992. i 1993. godine. Prvi je puta obrađeno cijelo šire područje, koje osim same park-šume »Komrčar« (A) na površini od 8,3 ha, obuhvaća i

prirodne sastavne dijelove koji se nadovezuju na »Komrčar«, a to je produžetak uz šetalište Fra Odorika Badurine sve do pod Trg Slobode (B) površine 0,6 ha. Tu spada i terasasto područje ispod gradskog groblja (C). Nekada je to bila poljodjelska površina (vinograd, maslinici i dr.) Površina tog dijela je 1,9 ha. Jedan dio zasadjen je borovima i čempresima. Četvrta cjelina tog zelenog kompleksa je gradsko groblje (stare i novo) (D) koje je površine 0,5 ha. Svaki dio potpuno je dendrološki istražen, dakle popisane su sve drvenaste vrste koje tu rastu (karta 1).

Karta 1.
Map 1.

IDEJNO RJEŠENJE ZA PARK-ŠUMU »KOMRČAR« SUGGESTED PLAN OF THE KOMRČAR FOREST PARK

- (A) Uža površina park šume – Central area of the forest park
  - I zona – zaštitna zona – Zone I – protection area
  - II zona – zona park-šume – Zone II – forest park
  - III zona – zona parka – Zone III – Park
- (B) Površina uz šetalište Fra Odorike Badurine
  - Area along the Fra O. Badurine Avenue
- (C) Terasasta površina ispod groblja
  - Terraced area below the grave-yard
- (D) Groblje – The grave-yard

- [DI] dječje igralište – children's playground
- [ST] tereni za male sportove – sports terrains
- [D] dardin-park znamenitih rabljana – Dardin – The park of the famous people of the Island of Rab
- [F] fontana – fountain
- [B] bista Pravdoja Belije – The bust of Pravdoje Belija
- [P] informativni pano – information board

Uža površina park-šume Komrčar (A) ima 79 vrsta i to su:

<i>Acer monspessulanum</i> L.	maklen
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	gorski javor
<i>Acer pseudoplatanus</i> » <i>Atropurpurea</i> «	crvenolisni javor
<i>Agave americana</i> L.	američka agava, loparina
<i>Arbutus unedo</i> L.	planika, manjuga, jagodnjak
<i>Arundo donax</i> L.	obična trska
<i>Asparagus acutifolius</i> L.	šparožina, šparoga
<i>Atriplex halimus</i> L.	loboda
<i>Cedrus deodara</i> (D. Don.) G. Don.	himalajski cedar
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	judić, judino drvce
<i>Clematis flammula</i> L.	škrobut
<i>Clematis vitalba</i> L.	obična vinjaga
<i>Crataegus transalpina</i> A. Kern.	glog
<i>Coronilla emeroides</i> (Boiss & Sraner)	šibika, grmoliki grašar
<i>Colutea arborescens</i> L.	pucalina
<i>Cupressus arizonica</i> Greene	arizonski čempres
<i>Cupressus sempervirens</i> var. <i>horizontalis</i> (Mill.) Gord	obični čempres
<i>Cupressus sempervirens</i> var. <i>pyramidalis</i> (Ait) Nym	obični čempres
<i>Erica arborea</i> L.	veliki vrijes, uljka
<i>Erica manipuliflora</i> Salisb. (<i>E. verticillata</i> Forsk.)	vrijes pozemljuš, suvrjesica
<i>Euphorbia wulfenii</i>	Vulfenijeva mlječika
<i>Evonymus japonica</i> Thunb.	japanska kurika
<i>Ficus carica</i> L.	smokva
<i>Fraxinus ornus</i> L.	crni jasen
<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	gleđčija, trnovac
<i>Helichrysum italicum</i> (Roth.) G. Don.	smilje
<i>Hedera helix</i> L.	bršljan
<i>Inula viscosa</i> L.	oman
<i>Jasminum nudiflorum</i> Lindl.	kineski jasmin
<i>Juniperus macrocarpa</i> Sibith. et Sm.	pukinja, njuskavac, luskavica
<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	šmrika, primorska kleka, smrić
<i>Juniperus phoenicea</i> L.	primorska somina, gluhač
<i>Laurus nobilis</i> L.	lovor, javor
<i>Ligustrum ovalifolium</i> Hassk.	japanska kalina
<i>Lonicera</i> sp.	kozokrvina
<i>Lonicera implexa</i> L.	primorska kozja krv
<i>Morus alba</i> L.	bijeli dud, murva
<i>Morus nigra</i> L.	crni dud, murva
<i>Myrtus communis</i> L.	mirta, murta, mrča
<i>Nerium oleander</i> L.	oleander
<i>Olea europaea</i> L.	maslina, uljika
<i>Olea silvestris</i> L.	divlja maslina
<i>Osyrис alba</i> L.	metla
<i>Phyllirea latifolia</i> L.	širokolisna zelenika, komorika
<i>Phillirea media</i> L.	zelenika, komorika
<i>Pinus brutia</i> Ten.	brucijski bor
<i>Pinus halepensis</i> Mill.	alepski bor
<i>Pinus pinea</i> L.	pinjol, pinija
<i>Pistacia lentiscus</i> L.	tršlja, lantisk
<i>Pittosporum tobira</i> Ait.	pitospora
<i>Prunus avium</i> L.	divlja trešnja
<i>Prunus domestica</i> L.	šljiva
<i>Prunus mahaleb</i> L.	rašeljka
<i>Prunus persia</i> (L.) Sieb et Zucc.	breskva
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco	obična američka duglazija
<i>Quercus ilex</i> L.	crnika, česmina
<i>Quercus pubescens</i> Willd.	hrast medunac, dub
<i>Quercus suber</i> L.	hrast plutnjak

<i>Rhamnus alaternus</i> L.	tršljika, monjen, slatkokita
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	bagrem
<i>Rosa sempervirns</i> L.	zimzelena ruža
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	ružmarin
<i>Rubia peregrina</i> L.	zimzeleni broć
<i>Rubus dalmatinus</i> Tratt.	kupina
<i>Ruscus aculeatus</i> L.	bodljikava veprina
<i>Sambucus ebulus</i> L.	aptovina
<i>Smilax aspera</i> L.	tetivika, jarika
<i>Sorbus domestica</i> L.	oskoruša
<i>Spartium junceum</i> L.	žutika, žuka, brnistra
<i>Spirea bumalda</i>	suručica
<i>Tamarix dalmatica</i> Baum	tamariks
<i>Tamus communis</i> L.	bljušt, kuka
<i>Taxus baccata</i> L.	obična tisa
<i>Thuja orientalis</i> L.	azijska tuja
<i>Tilia cordata</i> Mill.	malolisna lipa
<i>Ulmus tortuosa</i> ssp. <i>dalmatica</i> Trinajstić	brijest
<i>Viburnum tinus</i> L.	lemprika, jabučica
<i>Vinca maior</i> L.	velika pavanka
<i>Yucca filamentosa</i> L.	vlaknasta juka

Površina uz šetalište Fra Odorika Badurine (B) ima nekoliko zanimljivih vrsta koje rastu na kamenitom predjelu. To su:

<i>Antirrhinum majus</i> L.	zjevalica
<i>Antirrhinum orontium</i> L.	zjevalica
<i>Capparis rupestris</i> Sibth. et. Sm.	kapara
<i>Centranthus ruber</i> L.	centranitus
<i>Cheiranthes chieri</i> L.	šeboj
<i>Clematis vitalba</i> L.	obična vinjaga
<i>Cyrotomium falcatum</i> (L. fil.) C. Prese	cirtomium
<i>Foeniculum vulgare</i> Hill.	koromač, komorač
<i>Malva silvestris</i> L.	sljez
<i>Opuntia ficus – indica</i> (L.) Mill.	indijska smokva, opuncija
<i>Punica granatum</i> L.	šipak, mogranj, nar
<i>Senecio cineraria</i> L.	kostrиш
<i>Vitex agnus castus</i> L.	konopljika, popovski papar

Na terasastoj površini ispod groblja (C) nalazimo ove drvenaste vrste:

<i>Acer monspessulanum</i> L.	maklen
<i>Asparagus acutifolius</i> L.	planika, manjuga, jagodnjak
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	judić, judino drvce
<i>Cistus incanus</i> (= <i>C. villosus</i> L.)	crveni bušin
<i>Cistus salviaefolium</i> L.	kaduljasti bušin
<i>Clematis flammula</i> L.	škrobut
<i>Clematis viticella</i> L.	haložina
<i>Colutea arborescens</i> L.	pucalina
<i>Cupressus sempervirens</i> var <i>horizontalis</i> (Mill.) Gord	obični čempres
<i>Cupressus sempervirens</i> var <i>pyramidalis</i> (Ait) Nym.	obični čempres
<i>Euphorbia wulfenii</i>	Vulfenijeva mlječika
<i>Fraxinus ornus</i> L.	crni jasen
<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	gledičija, trnovac
<i>Helichrysum italicum</i> (Roth.) G. Don.	smilje
<i>Inula viscosa</i> L.	oman
<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	šmrika, primorska kleka, smrić
<i>Laurus nobilis</i> L.	lovor, javor
<i>Lonicera implexa</i> Ait.	primorska kozja krv
<i>Malva silvestris</i> L.	sljez
<i>Olea europea</i> L.	maslina, uljika

<i>Olea silvestris</i> L.	divlja maslina
<i>Osyris alba</i> L.	metla
<i>Pinus brutia</i> Ten.	brucijski bor
<i>Pinus halepensis</i> Mill.	alepski bor
<i>Pinus pinea</i> L.	pinjol, pinija
<i>Pittosporum tobira</i> Ait.	pitospora
<i>Quercus ilex</i> L.	crnika, česmina
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	bagrem
<i>Rosa sempervirens</i> L.	zimzelena ruža
<i>Rubia peregrina</i> L.	zimzeleni broć
<i>Ruscus aculeatus</i> L.	bodljikava veprina
<i>Sambucus aebulus</i> L.	aptovina
<i>Spartium junceum</i> L.	žutika, žuka, brnistra
<i>Tamus communis</i> L.	bljušt, kuka
<i>Ulmus tortuosa</i> ssp. <i>dalmatica</i> Trinajstić	brijest
<i>Viburnum tinus</i> L.	lemprika, jabučica

Na gradskom groblju (D) utvrdili smo prisutnost slijedeće dendroflore:

<i>Cedrus deodara</i> (D. Don.) G. Don.	himalajski cedar
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	judić, judino drvo
<i>Cupressus sempervirens</i> L.	obični čempres
<i>Faxinus ornus</i> L.	crni jasen
<i>Hedera helix</i> L.	bršljan
<i>Laurus nobilis</i> L.	lovor, javor
<i>Nerium oleander</i> L.	oleander
<i>Phoenix dactylifera</i> L.	urma ili obična datula
<i>Pinus halepensis</i> Mill	alepski bor
<i>Pinus nigra</i> Arnold.	crni bor
<i>Pittosporum tobira</i> Ait.	pitospora
<i>Prunus domestica</i> L.	šljiva
<i>Prunus persica</i> (L.) Sieb. et Zucc.	breskva
<i>Punica granatum</i> L.	šipak, mogranj, nar
<i>Rosa</i> sp.	ruža
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	ružmarin
<i>Ruscus aculeatus</i> L.	bodljikava veprina
<i>Syringa vulgaris</i> L.	jorgovan
<i>Thuja orientalis</i> L.	azijska tuja
<i>Wistaria sinensis</i> (Sims.) Sweet.	vistarija, glicinija

3. PRIJEDLOG UREDENJA I GOSPODARENJA – Valorization and management

U ovom radu daje se viđenje i prijedlog smjernica za revitalizaciju i poboljšanje te gospodarenje svakog spomenutog prostora zasebno, gledajući cijeli taj zeleni prostor kao jedinstvenu biološko-ekološku i pejzažnu cjelinu.

Značajno je da je sam prostor park-šume »Komrčar« podijeljen u tri zone (karta 1) glede prostorne, funkcionalne i biološko-ekološke raznolikosti i to:

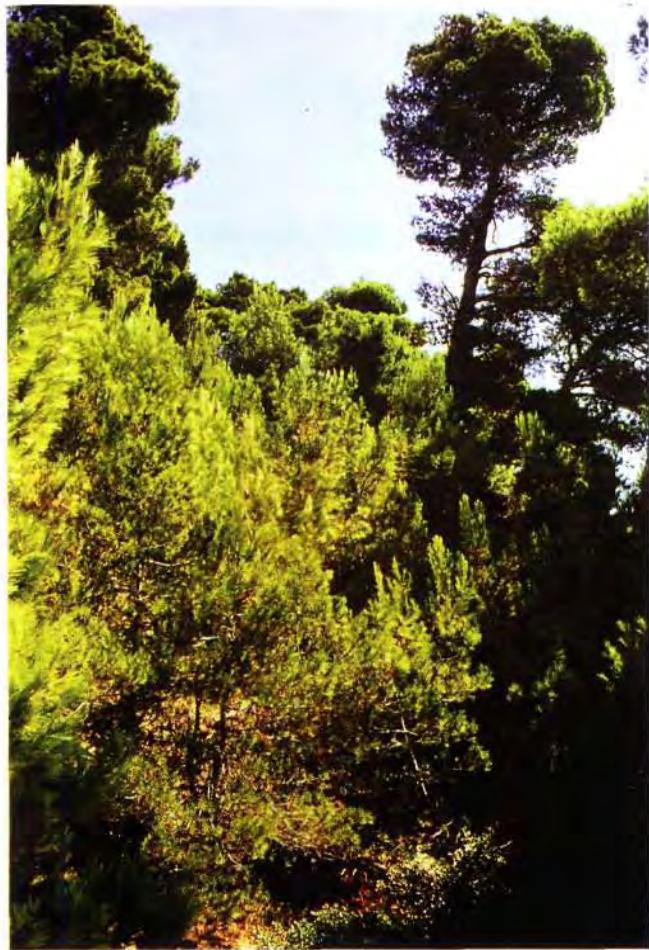
- I zona – zaštitna zona
- II zona – zona park-šume
- III zona – zona parka

Ova podjela omogućava kreativne zahvate u sve tri zone. Napose se to odnosi na zone I i II. Pejzažno-parkovni zahvati obuhvaćali bi cijeli niz manjih intervencija u kompoziciji parka, dopunu određenih dije-

lova novim biološkim (drveće, grmlje, cvijeće) i vrtno-arhitektonskim elementima (staze, klupe, stolovi, informativni panoci, fontane, vodeni elementi, skulpture i dr.), uz saniranje devastiranih površina (erozija, plješine i sl.)

U revitalizaciji treba posao uređenja park-šume »Komrčar« uskladiti sa svim datostima postojećeg stanja, napose kako bi se sadržajno i oblikovano zadovoljile potrebe za novim (tu treba uskladiti ono što se vidi, što postoji danas, te ono što se nazire kao mogućnost).

Novi sadržaji i predložene kategorije parkovnog oblikovanja osigurat će dovoljno razloga za »pregled prema unutra«, a time će se povećati i broj njegovih posjetitelja, osobito turista.

Sl. 4: Prirodno pomladivanje borova u zaštitnoj zoni (I)
Fig. 4: Natural regeneration of pines in the protection zone

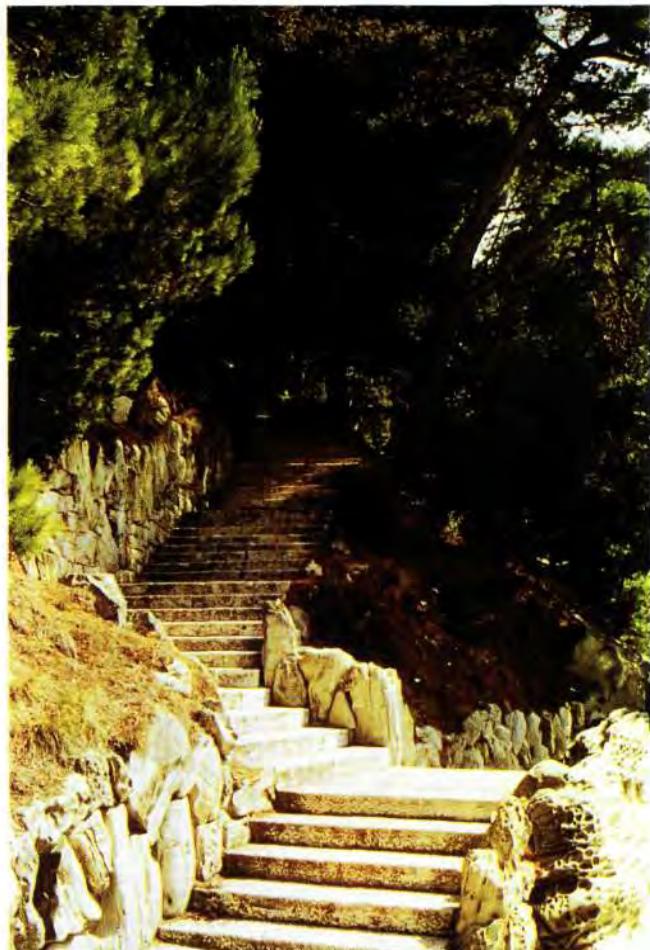
Prostorna i biološko-ekološka valorizacija postići će se tek pravilnim programom sanacije, poboljšanja i održavanja park-šume »Komrčar«. U praksi takav proveden program sanacije učinit će da se ovaj prostor valorizira u svim komponentama.

Valorizacija mora biti potpuna, dakle mora uvažiti čimbenike:

- prirodnost
- kulturno-povijesnu
- ambijentalnu
- stilsku
- oblikovno-estetsku
- biologisko-ekološku
- turističko gospodarsku komponentu

Jedan od temeljnih problema koji trebamo rješiti prilikom obnove i uređenja prostora parka svakako je izbor zelenila kojim će se oblikovati i osmislići taj prostor.

Agave americana L.
Atriplex halimus L.
Capparis rupestris L.
Crithmum maritimum L.

Sl. 5: Stepenice iz zone park-šume (II) kroz zaštitnu zonu (I) do šetališta Fra Odorike Badurine
Fig. 5: The stairs in the forest park (II) running through the protection zone (I) to the Promenade of Fra Odrok Badurina

Zelenilo, odnosno vegetacija, kao temeljna oznaka parkovnih površina jedna je od glavnih determinanti otvorenog prostora uopće.

Glavne nositelje u sastavu zelenila, kada govorimo o »Komrčaru«, trebalo bi temeljiti na autoktonim biljnim vrstama, tj. mediteranskim vrstama drveća, grmlja i prizemnog rašća, jer njima u ekološkom i estetskom pogledu ne mogu konkurirati i tropске vrste.

Što se tiče primjene kalorističkih elemenata u sklopu zelenila, postupati umjereno iako bi pojedine dijelove parka i sam ulaz trebalo na neki način »oživiti« i »otvoriti« vrstama uresnih cvjetova.

Od ukrasnih grmova i prizemnog rašća koji dobro podnose sušu i posolicu za uzgoj u parku, dolaze u obzir ove vrste:

agava, loparina
lemprika, atriplex
kapara
malatar

<i>Gazania</i> sp.	gazanija
<i>Lavandula hybrida</i> Rev.	lavanda
<i>Nerium oleander</i> L.	oleander
<i>Pistacia lentiscus</i> L.	tršlja, lantisk
<i>Pittosporum tobira</i> Ait.	pitosporum
<i>Poncirus trifoliata</i> Raf.	poncirus
<i>Pyracantha coccinea</i> Roem	pirakanta
<i>Rhamnus alaternus</i> L.	monjen, tršljika, slatkokita
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	ružmarin
<i>Santolina chamaecyparissus</i> L.	siva santolina
<i>Santolina virens</i> Mill.	zelena santolina
<i>Spartium junceum</i> L.	brnistra
<i>Tamarix dalmatica</i> Trinajstić	tamariks
<i>Vitex agnus castus</i> L.	konopljika
<i>Yucca gloriosa</i> L.	juka
<i>Yucca filamentosa</i> L. i dr.	juka

Za grupnu sadnju podesni su:

<i>Cistus</i> sp.	bušin
<i>Jasminum nudiflorum</i> Lindl.	jasmin
<i>Laurus nobilis</i> L.	lovor
<i>Myrtus communis</i> L.	mirta, mrča
<i>Nerium oleander</i> L.	oleander
<i>Phillyrea latifolia</i> L.	širokolisna zelenika, komorika
<i>Phillyrea media</i> L.	zelenika, komorika
<i>Poncirus trifoliata</i> Raf.	poncirus, trolisni limun
<i>Viburnu tinus</i> L.	lemprika, jabučica
<i>Yucca</i> sp. i dr.	juka

Poncirus je dobar i za uzgajanje u živicama.

Na kosinama pozornost zaslužuju:

<i>Spartium junceum</i> L.	lemprika
<i>Tamarix dalmatica</i> Trinajstić	tamariks
<i>Yucca</i> sp.	juka
<i>Agave americana</i> L.	agava
<i>Osyris alba</i> L.	metla
<i>Lonicera</i> sp.	kozokrvine
<i>Cotoneaster</i> sp.	dunjarice
<i>Juniperus</i> sp.	borovice
i dr.	

Za osnivanje perenskih skupina dolaze u obzir zimzeleni mediteranski grmovi i polugrmovi kao što su:

<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	ružmarin
<i>Lavandula hybrida</i> Rev.	lavanda
<i>Salvia officinalis</i> L.	kadulja
<i>Cistus</i> sp.	bušini
<i>Santolina</i> sp.	santoline
i dr.	

Kao izbor biljaka za dekoraciju parkovnog prostora podesni su:

<i>Abies cephalonica</i> Loud.	grčka jela
<i>Abies concolor</i> »Glauca«	dugoigličava ili koloradska jela
<i>Abies pinsapo</i> Boiss	španjolska ili andluzijska jela
<i>Albizia julibrissin</i> Dur.	azijsko drvo bez trnova
<i>Arbutus unedo</i> L.	planika, manjuga, jagodnjak
<i>Aucuba japonica</i> Thunb.	aukuba japanska
<i>Brussonetia papyrifera</i> L'Herit & Vent	dudovac, brusonecija
<i>Cedrus</i> sp	cedar

Celtis australis L.
Cercis siliquastrum L.
Cupressus sp.
Cycas revoluta Thunb.
Eriobotrya japonica Lind.
Ficus carica L.
Magnolia grandiflora L.
Melia azedarach L.
Myrtus communis L.
Nerium oleander L.
Olea silvestris L.
Paulownia tomentosa Stend
Pittosporum tobira Ait.
Poinciana gilliesii Hook
Viburnum tinus L. i dr.

koščela, koprivić
 judino drvce
 čempres
 smotani cikas
 japanska mušmula
 smokva
 velelisna magnolija
 očenašica
 mirta, murta, mrča
 oleander
 divlja maslina
 paulonija, Avramovo drvo
 pitosporum
poinciana
 lemprika

U obzir dolaze i agrumi *Citrus* L., limun, naranča, mandarina, ali cijepljene na podlogu otpornijeg ponirusa. U obzir dolaze druge vrste, ovisno o mjestu koje se želi urediti, njegovim biološkim, pejzažnim, funkcionalnim, estetskim potrebama i mogućnostima.

Veliki broj navedenih vrsta nazočan je u parku, ali njihova dekorativnost, funkcionalnost kao osnova parkovnog izražavanja i oblikovanja nije zadovoljena.

Prvi zahvati odnosili bi se na sanaciju devastirane, zapadne i jugozapadne strane parka (I zona – zaštitna zona), uspostavljanjem ravnoteže između tla i biljnog pokrova uklanjanjem jako razvijenog i prekobrojnog ponika i podmlatka bora, nanošenjem plodne zemlje i sadnjom raznog niskog rašča, ukrasnog grmlja i drveća niskog rasta. U obzir bi došle vrste otporne na posolicu jako razvijenog korijena. To su:

<i>Agave americana</i> L.	agava
<i>Lavandula spica</i> L.	lavanda
<i>Osyris alba</i> L.	metlica
<i>Spartium junceum</i> L.	brnistra
<i>Tamarix dalmatica</i> Trinajstić	tamariks
<i>Yucca</i> sp.	juka
i dr.	

kao i sve autohtone vrste drveća i grmlja iz šume hrasta crnike i crnog jasena (*Orno Quercetum ilicis*). Odrasla stabla bora koja se ogledaju u moru samo djelomično ukloniti, (ona koja prijete odronom i izvalom), jer predstavljaju jedinstvenu sliku obalnog dijela parka. Kao posebno pitanje javlja se problem samog rasporeda biljnog materijala na tim kosinama. Potreno je postići sklad boja i oblika i na taj način podići estetsku vrijednost parka. Na ovom području je prvotna, borova kultura u potpunosti obavila svoju meliorativnu ulogu. Crnica i njezine pratile stvorile su pravu šumu, negdje čak potpunog sklopa. Pojedinačna ili stara stabla alepskog bora čine uglavnom dekorativnu sliku. Na onim mjestima gdje se crnica nije potpuno sklopila alepski bor se i dalje pomlađuje onolikom koliko mu na pojedinim mjestima crnikova šuma dozvoljava. Iako nam je cilj podići ekološki najstabilniju autoktonu šumu hrasta crnike, ne možemo s obzirom na namjenu i funkciju park-šume (ekološka,

Sl. 6: Nagnuti borovi nad šetalištem u zaštitnoj zoni (I)
 Fig. 6: Pines leaning over the promenade in the protection zone (I)

estetska, rekreativna), u potpunosti isključiti borove. Negdje nam to neće biti ni moguće s obzirom na njihovu nedovršenu meliorativnu funkciju. U ovoj zoni dakle trebaju prevladati zahvati čišćenja, uklanjanja prekobrojnog pomladka i mladiča (bor) i podrasta (bor i autoktono drveće i grmlje). U potpunoj zoni park-šume (II) nećemo unašati aloktono (posebno egzote) drveće i grmlje osim na onim mjestima gdje su predviđeni pojedini vrtno-arhitektonski elementi (fontana, bista, skulptura, pano i dr.) gdje bi njihov dekorativni izgled, boja, miris došao u funkciju u pejzažnom oblikovanju datog prostora.

Postojeća situacija ukazuje na dobar raspored staza u prostoru, na način kojim je omogućen pristup u sve dijelove parka. Problem je održavanje tih staza te nedostatak ostalih sadržaja koji bi uz onaj temeljni, tj. vegetaciju parka, privlačili posjetitelje da se razmile po cijeloj površini parka. Sam sklop ne smije zatvarati staze, jer na taj način otežava protupožarnu zaštitu, a i postojeće hidrante u parku treba osposobiti i održavati iz istih razloga.

Zona parka (III zona koja sadrži nekoliko tematskih definiranih detalja (tržnica, dardin, prostor neka-

dašnjeg dj. igrališta, današnje dj. igralište) i koja je u neposrednoj vezi sa samom jezgrom grada pruža najveću mogućnost pejzažno parkovnog oblikovanja (Trg Sv. Kristofora).

Dardin predstavlja jednu zasebnu cjelinu ukomponiranu u park. Od njega se sadnjom niskog drveća i grmnja ukrasnih cvijetova može stvoriti mali »rajski vrt«, mjesto predaha umornih turista. Cijelu sliku upotpuniti skulpturama, klučama, stolovima, kamenim klučama i cvijećem. Mišljenja smo da bi se u tom prostoru mogao urediti park gdje bi se postavile biste znamenitih Rabljana.

Športsko-rekracijski sadržaji predstavljaju specifičnu kategoriju objekata u parku. Prije svega treba ukazati na nužnost tih sadržaja u sustavu korištenja parkovnih prostora za zabavu i boravak turista. Kriterij koji uvjetuje izbor igrališta i način njihova korištenja vezani su prvenstveno uz sagledavanje ukupne kompozicije parka.

Postojeće staze u »Komrčaru« služe za šetnju, brzo hodanje, jogging, a od nekadašnjeg igrališta moglo bi se napraviti bočalište, mini golf, parkovni šah ili parkovni mlin, ili pak tereni za male športove (nogomet, košarka, i sl.) postaviti stolove za stolni tenis. Sve to upotpuniti vrtno-arhitektonskim elementima (staze, klupe, košarice za otpatke i dr.) te biološkim elementima drveća, grmlja, cvijeća koji će u potpunosti definirati prostor u svojoj funkciji.

Glede dječjeg igrališta treba se orientirati na takva rješenja kojima se osiguravaju punoča, raznolikost, i maštovitost dječje igre te se potpomaže prirodnji izgled cijelog prostora (veća primjena prirodnih materijala, za izradu sprava i uredaja za dječiju igru, od kojih je izgrađen i sam park – drveta).

Kao jedno od mogućih rješenja vezano uz dječje igralište treba spomenuti i način obrade hodnih površina oko igrališta i način njihove obrade oko igrališta (sprava) – posipanjem drvenom sitneži ili sjećkom od kore i drveta. Ovim oblikovno vrlo prihvatljivim materijalom, »drvenom sipinom«, dobiva se mehani pod ispod i oko sprava i uredaja za dječiju igru. Cijeli prostor zaokružiti životom ogradom.

I u ostalim dijelovima parka potrebno je obnoviti postojeće i unijeti nove klupe i stolove, osobito na mjestima s kojih se pruža interesantan pogled (ulica Sv. Eufemija) i postaviti veći broj košarica za otpatke.

Postavljanjem preglednog plana parka na svim prijelazima tj. ulazima u park, te sustava vizualnih komu-

nikacija (putokaza, oznaka i sl.) omogućila bi se veća informiranost turista o samom sadržaju parka.

Sastavni dio »Komrčara« je i dio uz šetalište fra Odorike Badunire (B). Budući da taj dio dijelom obuhvaća vegetacijsko, geološki i pedološki istu problematiku kao zaštitna zona užeg područja »Komrčara«, i za taj dio vrijede iste smjernice gospodarenja. Onaj dio neposredno ispod gradskih zidina i kuća je prostor koji se samostalno razvija na kamenim liticama. Biološki bi se tu moglo potpomoći saniranjem onih mesta koja se oštećuju erozijom i odronima (padom odumrlih agava) i druge vegetacije sadnjom vrsta kao što su *Agava americana*, *Capparis rupestris*, *Cheiranthus cheiri*, *Opuntia ficus-indica*, *Senecio cineraria*, i dr. Ovaj dio je izuzetno atraktivan kada je mnogobrojna flora na tim liticama u cvatu.

Prostor ispod gradskog groblja (C) koji je terasasto položen prema sjeveru i sjeverozapadu, već je jednim dijelom (najniža terasa) definiran kao park sadnjom borova i čempresa koji su danas visine do 5 m. Taj prostor naprsto traži da se tu uredi mali park, odmarašte, mjesto za počinak i užitak, posebice za vrijeme ljetnih vrućina. Blizu je i glavno gradsko kupalište u neposrednom dodiru s naseljem Palit te većeg broja ugostiteljskih objekata. Prostor treba osmislati vrtno-arhitektonskim elementima (staze, klupe, stolovi, košarice za otpatke i dr.) te onda obogatiti s dekorativnim vrstama drveća i grmlja. Ostale terase obrasle gustom vegetacijom osim redovnih sanitarnih intervencija ne treba posebno pejzažno oblikovati. Neka one ostanu prirodna barijera između parkovnog dijela i groblja kao estetsko-pejzažna i duhovno-moralna razdijeljenost tog prostora.

Gradsko groblje (D) osim stalnog održavanja i uređenja može se urediti i pojedinim manjim zahvatima na unošenju određenog biljnog materijala. To se prvenstveno odnosi na razno grmlje, penjačice i cvijeće. Postojeći čempresi uskih krošanja, visoko se uzdižući prema nebu, impresivan su element njihove simbolike. Nažalost zbog skučenosti prostora, napose na novom groblju, mogućnost sadnje visokog drveća nije preporučljiva.

Oko zidina groblja prema šetalištima uz park preporuča se posaditi drvore čempresa i cedrova koji biološki-ekološki, estetski i duhovno rješavaju potpuno problem potrebe odvajanja (ali nikada potpunog) te dvije prostorne jedinice u jednoj biološko-ekološkoj i prostorno-pejzažnoj cjelini i njenoj sveukupnosti kakav je park šuma »Komrčar«.

4. ZAKLJUČAK – Conclusion

U prostornom smislu park-šuma »Komrčar« predstavlja naprsto zeleni dragulj na kamenom prstenu starog Raba. Kao takva i zasluguje da se s njom poступa brižno i stručno. Sva navedena značenja »Komrčara« imaju podjednaku važnost i međusobno se potpuno nadopunjaju. Koliko je park estetski važan, to-

liko je važan i biološko-ekološki i rekreacijski. Budući je park-šuma »Komrčar« rekreativno mala po površini, ali heterogena po prostornim, reljefnim, biološko-ekološkim i vegetacijskim čimbenicima, glavna okosnica rada s »Komrčarom« mora biti usmjerenja na njegovo zoniranje. Upravo iz tog zoniranja proizaći će rješenja

funkcionalno, estetski i bioekološki. Kroz dodatne sadržaje park-sume »Komrčar« može i mora naći svoje mjesto u imidžu Raba i njegovoj turističkoj-gospodarskoj prezentaciji.

Što se tiče biološko-ekološke valorizacije treba samo napomenuti da se s obzirom na veličinu park-sume ovdje isključuje bilo koji rad koji bi se obavljao na većoj površini. Svi zahvati moraju biti što manji po obimu i prostoru. Tako moraju biti isplanirani i izvedeni. Svako visoko stablo, grm ili grupa stabala čine u parku jedinstvenu bio-ekološku i estetsko-pejzažnu cjelinu. To nam mora biti smjernica za svaki zahvat. Tako koncipiranim programom možemo biti sigurni da će se napraviti kvalitetan program za njegovo gospodarenje.

Doprinos tome dati će svakako i to što je prema Programu gospodarenja za G. J. Kamenjak park-sume »Komrčar« sastavni dio te G. J. i čini odjel 51a. Dakle šumarska struka preuzima potpuno gospodarenje tim zelenim biserom Raba.

Krajnje je vrijeme da se za park-šumu »Komrčar« napravi jedna kvalitetna studija obnove i gospodarenja koja bi polazila od poznavanja biološko-ekoloških zahtjeva vrste, pa sve do projektantsko-arhitektonskih i gradevinskih zahvata.

Kada se jednom postigne takav cilj onda on zahtjeva da se od postavljenih zadataka ne odstupi. To znači da na objektu treba neprekidno raditi, da se dotjeruje, uređuje i da mu se osigura adekvatna čuvarska služba. Sve to podrazumijeva znanje onih koji o njemu brinu, kadrove i finansijska sredstva.

LITERATURA – Literature

1. Arhiv Jugoslavije, 68–78–260, Beograd.
2. Fra Badurina, O., 1936–1956: Kronika franjevačkog samostana u Kamporu, Rab (rukopis)
3. Brusić, V., 1926.: Otok Rab. Franjevački samostan Kampor, Rab.
4. Gospodarska jedinica Kamenjak. Program gospodarenja 1. 1. 1994. – 31. 12. 2003.
5. Rauš, D., 1981.: Park Komrčar na Rabu – Hortikultурно, estetsko i turističko značenje. Hortikultura 3:3–11, Zagreb.
6. Republički zavod za zaštitu prirode (arhiva)
7. Šimičić, J., 1968.: Izvješće o stanu šteta u park-šumi Komrčar na Rabu (rukopis)
8. Šimičić, J., & Rauš, D., 1975.: Otkrivanje spomen biste šumaru Pravdoju Beliji na Rabu 16.9. 1974. Hortikultura 1:26, Split.
9. Turk, H., 1989.: Otok Rab – uvjeti i rezultati turističke valorizacije, Rab.
10. Wolf, S. 1994.: Park Komrčar – sadašnje stanje i obnova. Šumarski fakultet, (Diplomski rad), Zagreb.

SUMMARY: Once a deserted pasture, the Komrčar forest on the island of Rab started to be afforested in 1890 thanks to the Rab chief forester Pravdoje Belia. By the bill of Law issued on March 15. 1965, the Institute of environmental protection in Zagreb registered the forest in the Records of protected nature areas under number 187 and in the category of nature reserves. According to the current Law of nature protection (N. N. No. 30/1994), the forest is today listed in the category of park forests.

In spite of the neglected vegetation in some places and the necessity of sanctions in the devastated parts, today's status of the park is such that landscape architectural work would be desirable in order to exploit the great potentials of the park.

The authors did a detailed research in 1992 and 1993. It first encompassed the greater area which, besides the 8.3 ha Komrčar forest, also included the adjoining nature areas along the promenade Fra Odorik Badurina up to the 0.6 ha large Trg Slobode square. There is also the terraced 1.9 ha surface below the town cemetery and the 0.5 ha graveyard itself. Each part was dendrologically completely investigated, i.e. all tree species were recorded.

The paper presents the standpoint in the from of the guidelines for revitalization, improvement and proposed amangement of each of the areas separately, regarding the whole nature area as a unique biological and environmental landscape.

The Komrčar park forest itself is divided into three zones as to he space, function and biological / environmental diversity–protecional zone, park forest zone and park zone.

This division enables creative operations in all three zones, particularly I and II. Besides improvements of the devastated areas, landscape-architectural

work would entail a number of small jobs in the park composition, supplementing certain areas with new elements such as trees, brushes, flowers, paths, benches, tables, information panels, fountains, sculptures, etc.

The revitalization of the Komrčar forest park should take into consideration both the present status and the future demands and possibilities.

New contents and the suggested categories will provide sufficient reasons for the »look inside«, whereby the number of visitors, particularly tourists, will increase.

Proper improvement and maintenance programme of the forest park will enable the spatial and biological valorization. In practice, the programme will equally respect all the components:

- natural appearance*
- culture and history*
- environment*
- style*
- aesthetics*
- biology and ecology*
- tourism and management*

Among the basic issues to be solved in the course of park's renovation is the choice of vegetation, which is the significant feature of any open space. Preference should be given to the autochthonous plants, i.e. the Mediterranean tree species, brushwood and undergrowth.

A jewel in the stone ring of the old Rab, Komrčar deserves all expert work it can get. Its significance in terms of biology, and recreation is incomparable. Though small in area, the forest park is heterogeneous as to the relief, ecology and vegetation. Therefore the work should be directed to its zonation. Considering the size of the area, every operation should be planned and carried out at the smallest possible scale. Each tall tree, bush or a group of trees present a whole in terms of biology, ecology and landscape value. This concept should also be the guideline in creating the management programme of the forest park.

Key words: park-forest Komrčar, historical presentation, dendrology, biological/environmental valorization, space valorization, management, zonation.